

RİZE'DE KENTLEŞME SÜRECİ

URBANIZATION PERIOD IN RIZE

Gülizar ÇAKIR SÜMER

İnönü Üniversitesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, MALATYA
(gulizar.sumer@inonu.edu.tr)

ÖZ

Türkiye, kentleşme açısından dengesiz bir gelişim içerisinde. Bu farklılığa rağmen Türkiye'de kentleşme ve kentsel nüfus düzeyi her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmada amaç, geçmişte çok eski dönemlere dayanan bir ticaret ve liman kenti olan Rize'nin bugünkü kentleşme düzeyini demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarıyla ortaya koymaktır. Ayrıca kentin yerleşim yerinin taşıdığı özelliklerin ve kentleşmeye olan etkilerinin ortaya konulması bugün Rize'deki kentleşme sürecini anlamak ve değerlendirmek açısından gereklidir. Rize, genel olarak Türkiye'nin kentleşme sürecinde yaşadığı kentsel sorunları taşımaktadır. Kentleşme düzeyi bakımından geçmişten beri Türkiye ortalamasının altında kalmış olmasına rağmen kentsel nüfus oranı giderek artmaktadır. Tarım kesiminde çalışan nüfusun oranı hizmet sektörü lehine sürekli düşüş göstermektedir. Kentin kurulu olduğu alan, kentleşme üzerinde olumsuz ve pahalı sonuçlara neden olmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kentleşme, Rize, Kentleşme sorunları, Kentsel gelişme

ABSTRACT

Turkey is in an unstable development process in urbanization terms. Despite these differences, urbanization and the urban population levels in Turkey, are increasing day by day. At this study it is aimed at exerting present urbanization of Rize, which is a port and trade center the history of which goes to ancient times. The urbanization level of the city will be examined with demographic, economical and socio-cultural aspects. Moreover, put forward to the characteristics of the settlement of the city and their affects on its urbanization is necessary for understanding and evaluating the present urbanization period of Rize. In general Rize has holding the same urbanization problems which Turkey holds. Even its urbanization level is under the average urbanization level of Turkey, the ratio of urban population level of the city increases rapidly. The ratio of the population employed in agriculture permanently decreases in favour of the population employed in service sector. The location which city constructed are causing to negative and costly problems on urbanization.

Keywords: Urbanization, Rize, Urbanization problems, Urban development

1. Giriş

İlk kentler Doğu'da tarım bölgelerinde ortaya çıkmakla beraber sadece tarımsal ürün fazlasına el konulan yönetim merkezleri olarak değil aynı zamanda kendi üretimine ve üretici güçlerine sahip tarım dışı iktisadi faaliyet merkezleri olarak da belirmişlerdir. Kentler sınai merkezi olması yanında hammaddelerin ithal edildiği, tarım ürünleri ve mamul maddelerin ihraç edildiği ticaret merkezleri olarak da ortaya çıkmışlardır (Tuna, 2011: 214).

Kentleri bugüne getiren süreçte rol oynayan birinci gelişme neolitik devrim ikincisi ise sanayi devrimidir. Ortaya çıktıktan sonra binlerce yıl fazla bir değişim göstermeyen kentler, sanayi Devrimiyle birlikte önemli yapısal ve işlevsel değişiklikler geçirmiştir (Tuzcuoğlu, 2003: 6). Günümüzde kentleşme gelişmişlik düzeyinin önemli göstergelerinden biri olarak ve sanayileşmeyle yakından ilişkili iki olgu olarak kabul edilmektedir. Hiçbir uygarlıkta kent yaşamı sanayi ve ticaretten bağımsız olarak gelişmemiştir (Ertürk ve Sam, 2009: 10). Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı (Türk Dil Kurumu, 2005: 1855) olarak tanımlanan kent(şehir) kavramı, kentlerin taşınması gereken özelliklerin neler olduğunu ortaya koymaktadır. Kentleşme ise genel olarak sanayileşme ve ekonomik gelişmeyle birlikte, kentlerin sayısının artması ve mevcut kentlerin de büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde de kente özgü değişiklikler ortaya çıkaran bir nüfus birikim süreci (Keleş, 2010: 27) olarak tanımlanmaktadır.

Binlerce yıldır var olan kentler, sanayi devrimine kadar olan süreçte ekonomik ve sosyal anlamda pek varlık gösterememiş ve kentlerin varlığına rağmen, tarım toplumu özelliği belirgin olmuştur. Sanayi devrimiyle girilen süreç kentleri sosyo-ekonomik anlamda önemli hale getirmiştir. Ülkelerin farklı ekonomik, siyasal ve sosyal yapıda olması, kentleşme düzeylerini de etkilemiştir.

Sanayi devrimini gerçekleştirmiş ülkelerdeki kentleşme süreci ile gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme süreci açısından önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki kentleşme üretim, ticaret ve hizmetlerdeki büyümeyi sağlayan teknolojik yeniliklere paralel olarak ortaya çıkmış ve tarımda makineleşmenin yarattığı üretim artışı ve yapısal değişimle kırsal alan nüfusu kentlere akmıştır. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ise kentleşme sanayileşmeden daha hızlı ilerlemekte, sanayiden çok hizmet sektörü gelişmekte ve kentler yalnız nüfus bakımından büyümektedir.

Kentleşme sürecinde sanayileşmenin yanında pek çok faktör etkili olmaktadır. Kentler ne kadar çok işlevi bünyelerinde barındırırlarsa o kadar çok büyüme eğilimi ortaya çıkar. Bu anlamda bir kentin gelişmesinde ulaşım imkânlarının gelişmiş olması, coğrafi koşulların uygunluğu, eğitim, eğlence, alt yapı donanımları gibi faktörler etkili olabilmekte ve bu faktörler o kentin gelişiminin temel gücü olabilmektedir.

Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir ve bunun yansıması kendini kentlerde de göstermektedir. Türkiye'de kentleşme devam eden bir süreç içindedir. Bazı kentler hızlı kentleşirken bazıları daha yavaş bir şekilde kentleşmekte ve kentleşme açısından bölgeler arasında dengesizlikler oluşmaktadır. Bölgeler arası eşitsiz kentleşmede çeşitli faktörler etkili olabilmektedir. Örneğin 1923'de Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesi, hem Ankara hem de İç Anadolu bölgesi kentleşmesi üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkardı. 1950 sonrası süreçte ise diğer ülkelerde

olduğu gibi Türkiye’de de tarımda modernizasyonla başlayan kırsal alanda czlme eğilimi, başta İstanbul olmak üzere nüfusun kentlerde toplanmaya başlamasına neden olmuştur. Tarımda istihdam olanağının sınırlanması nedeniyle başlayan kentlere gc hareketi, kentlerin bu nüfusu emecek alt yapı ve istihdam olanaklarının hazır olmayışı gibi nedenlerle sıkıntılı bir sürec olarak başlamış ve devam ederek günümüze kadar ulaşmıştır.

Kentlerde sanayinin yeterli düzeyde olmaması, kentleşme hızının sanayileşme hızından yüksek olması pek cok alanda olduğu gibi istihdam alanında da sıkıntılar yaratmıştır. Köyden kente yönelen tarım işcileri için sanayi sektöründe iş bulmak kentte tutunmak için önemli bir unsur iken, sanayi sektöründe iş bulamayanların marjinal sektörden geçimlerini sağlamaları da kentte kalmada önemli bir etki yapmıştır. Bu nedenle Türkiye’de kentleşme, gelişmiş ülkelerde sanayileşmenin beslediği kentleşmeden cok hizmet sektörünün beslediği bir kentleşme özelliğindedir. Her bölgenin ya da kentin kentleşmesi eşit şekilde gerçekleşmemektedir ve bir kentin içinde bile farklı kentleşme düzeyleri bulunmaktadır. Bu bakımdan İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi kentler ile diğer bölgelerdeki kentler arasında eşitsizlik vardır. Rize, Türkiye kentleşmesinin özelliklerini bünyesinde barındıran bir kentleşme sürecine sahiptir. Sahip olduğu cay sanayine rağmen bir sanayi kenti olma özelliğini taşımamaktadır. Kentsel nüfusu %64 olmasına rağmen Türkiye ortalamasının altında bir kentli nüfusa sahiptir.

Bu calışmanın amacı Rize’deki kentleşme sürecini, demografik, ekonomik ve sosyal boyutları dikkate alınarak ortaya koymaktır. Sadece kentsel alanda yaşayan nüfusun dikkate alınması kentleşme düzeyinin ortaya konulması için yeterli değildir. Buna ek olarak kentleşmenin ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarının da dikkate alınması, kentleşme düzeyinin belirlenmesi açısından daha kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Kentin kurulu olduğu yerin kentleşme üzerinde önemli etkileri olduğundan, kentin yerleşim yeri özellikleri de bu sürecin belirlenmesinde değerlendirilen unsurlardan olmuştur.

Kentsel nüfusu oranı kırsal nüfusa oranla artış gösteren ancak gc veren kentlerden olan Rize, bu anlamda Türkiye kentleşme süreciyle paralel bir sürec yaşamaktadır. Ana istihdamın sağlandığı sektörün hizmet sektörü olması bakımından da Türkiye kentleşmesinin özelliğini taşımaktadır.

2. Rize Hakkında Genel Bilgiler

Rize adının kökenine ilişkin farklı kaynaklar bulunmakla birlikte Yunanca “pirinç” anlamına gelen Rhisos, Rumca’da “dağ eteği” anlamına gelen Rıza, Osmanlıca’da ise “ufak kırıntı, döküntü” anlamına gelen Rize kullanılmıştır (Rize Valiliği, 2013). Karadeniz bölgesinin en dağlık ve yükseltisinin en fazla olduğu Doğu Karadeniz bölgesinde yer alan Rize, batısında Trabzon, doğusunda Artvin, güneyinde Erzurum ve kuzeyde Karadeniz ile cvrelenmiş olup 11 ilçeye sahiptir. 2012 yılı verilerine göre toplam nüfusu 324.152 kişi olan Rize’nin kent merkezi nüfusu ise 104.508 kişidir.

1855-1856’da Trabzon vilayeti beş sancaktan oluşmaktaydı ve Rize, Trabzon merkez sancağa bağlı bir kaza idi ve bugün Rize’nin ilçelerinden olan Hemşin, Pazar (Atina) ve Ardeşen (Batum Sancağı) Lazistan Sancağı’na bağlıydı. Batum’un Ruslara bırakılmasından sonra sancak merkezi Rize’ye taşınmıştır (adırcı, 2011: 86). 1916’da Rus işgaline uğrayan Rize 1918’de bağımsızlığını kazanmış ve Cumhuriyetin ilanıyla da 1924’de il statüsü kazanmıştır (Rize Valiliği, 2013). Rize, Cumhuriyet Dönemi sonrası dönemde en belirgin özelliği olarak cay tarımı ve sanayisiyle anılmaktadır. Ancak cay tarım ve sanayisine rağmen bir sanayi kenti olamamıştır.

Rize ekonomisinde çay tarımı ve çay işleme sanayi birinci sırada gelmektedir. 1944'de çay tarımına başlanmış olup, Türkiye'deki çay üretiminin yaklaşık üçte ikilik kısmı Rize'de gerçekleşmektedir (Rize Valiliği, 2013). Buna ek olarak balıkçılık önemli ekonomik etkinliklerden biridir. Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasıyla da ticari anlamda canlılık kazanan Rize'de Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nin açılması sosyo- kültürel hayat kadar ekonomik anlamda da kentte hareketlenmeye neden olmaktadır.

Rize'nin topraklarının %50'lik kısmı ormanlarla kaplıdır (Orman Genel Müdürlüğü,2013). Doğu Karadeniz'in en yüksek ve engebeli kesiminde yer alan Rize, Türkiye'nin en fazla yağış alan yeridir. Her mevsim yağışın görüldüğü ilde kurak mevsim yoktur. Yağmurun bol olması, toprak üzerinde olumsuz etki yapmakta, toprağın yıkanarak besleyicilerin kaybolmasına ve dolayısıyla ürün veriminde düşüşe neden olmaktadır. Ayrıca, ürün veriminin düşmesinde güneş ışığının yetersiz oluşu da etkili olmaktadır (DOKAP, 2000: 89). İl genelindeki arazilerin % 97'lik kısmı VI, VII ve VIII. sınıf toprak olup % 3'lük kısmı I. II. ve III. sınıf arazidir. Yani Rize'de işlemeli tarıma uygun toprak çok azdır. İldeki arazi varlığının % 83'ü sarp, %15'i çok dik eğimlidir. Arazi varlığının % 85'inde değişik derecede su erozyonu görülmektedir (Yüksek, 2011: 11). Rize doğal afetlerin sık yaşandığı illerden birdir. Heyelan ve sel olayları en önemli doğal afetlerdendir. Bu afetler ve engebeli arazi yapısı ekonomik anlamda kayıplara neden olmakta, yeni yatırımların yapılmasını engelleyici bir unsur olarak kentsel gelişmeyi de olumsuz etkilemektedir.

3. Rize'de Kentleşme

Rize'nin kentleşme süreci şu dört boyut üzerinden değerlendirilebilir. (1) yerleşim yeri özellikleri, (2) Demografik yapı ve özellikleri, (3) Ekonomik yapı ve (4) Sosyo-kültürel yapı.

3.1. Yerleşim Yeri Özelliklerinin Kentleşme Üzerine Etkileri

Bir kentin kuruluş yerinin seçiminde ve gelişiminde çok sayıda faktör etkili olmakla birlikte bunların başında kentin kuruluş yeri ve çevresiyle olan ilişkilerini belirleyen konumu gelmektedir. Bu ilişkilerin sağlıklı yürümesi kenti büyütüp geliştirirken, bu ilişkilerdeki sorunlar kentin gelişmemesine ve giderek önemini kaybetmesine yol açmaktadır (Yılmaz, 2011: 1). Kentler veya insan yerleşimleri genel olarak toprağın, iklimin ve çevrenin ayrıcalıklı veya üstün özellikleri (ulaşım, suya yakınlık, güvenlik) dikkate alınarak kurulur ve yine bu ayrıcalıklı özellikleri sayesinde de gelişmeye devam ederler. Bu anlamda Rize, deniz kıyısında olması bakımından farklı ulaşım seçeneklerine (kara, deniz) ve balıkçılık gibi doğal bir ekonomik kaynağa sahip olması, bol yağış alması bakımından da sulamanın gerekmediği tarım imkânının olması gibi çevresel üstünlüklere sahip bir yerleşim yeridir. Ancak, bu olumlu özelliklerle birlikte olumsuz yönde kentleşmeyi etkileyen engebeli arazi, yağmurun neden olduğu heyelan, yüksek dağların ard bölgelerle ulaşımı olumsuz engellemesi gibi pek çok faktörü de eklemek mümkündür.

Doğu Karadeniz bölgesinin önemli kentlerinden biri olan Rize, Erzurum, Artvin ve Trabzon illeriyle çevrilidir. Kent, dağların denize paralel uzanması ve dolayısıyla kuzey-güney istikametinde gelişmeyi engellemesi nedeniyle deniz kenarında doğu-batı istikametinde gelişme göstermiştir. Yani doğrusal (lineer) bir kent biçimi ortaya çıkmıştır. Rize ilinde merkez ilçe hariç 11 ilçe bulunmakta ve bu ilçelerden 6'sı (İyidere, Der pazarı, Çayeli, Pazar, Ardeşen, Fındıklı) deniz kenarında bulunmaktadır.

1930'lu yılların sonuna doğru Rize, yeşil tepelere serpilmiş iki katlı evleri, bu tepelerin dibindeki ince düzlük şeride sıralanmış dükkânlardan ibaret olan küçük bir kenti. O dönemde henüz limana

sahip olmayan kentte, iskele çıkışıdan başlayan ve denize paralel uzanan, boyu beş yüz metreyi geçmeyen tek bir ana cadde bulunmaktaydı. Caddenin deniz kenarında Belediye Parkı, parkın ve anayolun karşısında ise Rize'nin üç katlı en yüksek binalarından biri bulunmaktaydı (Zihnioğlu, 1998: 3).

Toprak sıkıntısı, kentin kuzey-güney yönünde değil doğu-batı yönünde ve dere yatakları boyunca genişlemesine neden olmaktadır. Bu yüzden Rize ve ilçeleri bu özellikteki yerlerde genişleme eğilimi göstermekte ve bunun sonucunda sıkışık bir yapılanma ortaya çıkmaktadır. Kentin engebeli bir araziye sahip olması büyük bir kentsel alanın ortaya çıkmasını engellediği gibi dağınık ve küçük yerleşim biçiminin hakim olmasına neden olmuştur. Birbiriyle bütünleşemeyen küçük yerleşim yerlerinde büyüme eğilimi pek mümkün olmadığı gibi, kentsel hizmetler bakımından da yetersizliklere neden olmaktadır.

Arazinin engebeli ve dağlık olması ulaşım seçenekleri bakımından da büyük sıkıntılar yaratmakta ve bunun sonucunda da ekonomik hayat başta olmak üzere kentleşme üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Bu topoğrafik yapı yakın zamana kadar karayolu ulaşımı ağının gelişmesini engellediğinden 1950'li yıllara kadar olan dönemde tüm Karadeniz kıyı kuşağının dış dünyaya açılması deniz yoluyla olmuştur (Bekdemir, 2007: 113).

Ulaşım ağındaki yetersizlikler doğal olarak kentleşme hızının yavaş seyretmesine neden olmaktadır. Rize'de ulaşım yetersizliğinin gelişmeyi engelleyici bir unsur olarak ortadan kaldırılmasının gereği, Osmanlı Dönemi'nde de dikkat çekmiş ve konuya yönelik çalışmalar başlatılmıştı.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte çeşitli illerde yatırımlar yapılarak kalkınma çalışmalarına hız verilmek istenmiş olup Osmanlı Döneminde yabancı bir firmaya yaptırılan Rize-İspir-Erzurum Karayolu Projesi de bunlardan biridir. Bu yolun yapımında uzun yıllar halk gönüllü olarak çalışmıştır (Karpuz, 1993: 14). Bu proje, 1880'de Nafia Nazırı (Bayındırlık Bakanı) tarafından başvekaletle verilen kalkınma planında gündeme gelmiştir. Raporda Yolun 200 km olacağı, bunun maliyeti, Rize'den başlayan yolun nerelerden geçerek Erzurum'a ulaşacağı gibi konular üzerinde durulmuştur. Osmanlı döneminde gündeme gelen proje ancak Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte 1930'da gerçekleştirilmeye başlanmış, gönüllülerin ve yol vergisi mükellefi yetişkin erkeklerin görev aldığı tamamen insan gücüne dayalı bir çalışmayla 1945'e kadar 49 kilometrelik yol tamamlanarak motorlu taşıtların geçebileceği konuma gelmiştir. 1950 yılında ise yol İkizdere'ye kadar getirilebilmiştir (Dünya Ekonomi, 2012). 2012 yılında yeniden çalışmalara başlanan söz konusu proje kapsamında Rize-Erzurum karayolunda 14.7 kilometrelik, Türkiye'nin birinci, dünyanın ikinci uzun tüneli olacak Ovit Tüneli inşa edilerek 132 yıllık projenin 2015 yılı sonunda tamamlanması hedeflenmektedir. Kesintisiz bir ulaşım ile Karadeniz bölgesini, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine bağlayacak olan bu yol sayesinde Erzurum-Rize arasındaki mesafenin 2-2.5 saate düşeceği tahmin ediliyor (Sabah, 2012).

İklim özelliklerinin kentleşme üzerine etkilerinin genel anlamda olumsuz olduğunu söylemek mümkündür. Yağışın bol olması sel ve heyelanlarla can ve mal kaybına neden olmaktadır. Özellikle ulaşım üzerinde büyük etkisi hissedilen bu doğal olaylarla karayolu ulaşımı aksamaktadır. Ayrıca sel ve heyelanla gelen toprak, balçık ve su baskınları il, ilçe ve köylerde hayatı felce uğratmaktadır.

Kentsel arsa sıkıntısının olması başka pek çok soruna da neden olmaktadır. Türkiye'nin önemli ve genel bir sorunu olan kişi başına düşen açık yeşil alan yetersizliği Rize için de geçerlidir.

Belediye tarafından yapılan çalışmalara rağmen kişi başına düşen yeşil alan miktarı her geçen gün azalmaktadır (Rize İli Çevre Durum Raporu, 2006: 57). Bunun ana nedenleri arasında var olan sınırlı kentsel arazinin konut ihtiyacı ve kamusal amaçlı farklı yapılar için kullanılması yer almaktadır ki bu rakam Türkiye’de, “3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile kişi başına aktif yeşil alan miktarı, büyükşehir belediyeleri haricinde, belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde 10 m², bu sınırların dışında 14 m² düzeyine yükseltilmiştir. (Varlı, 2009) Rize’de kişi başına düşen yeşil alan miktarı 1 metre karenin altındadır.

Yukarıda ortaya konulan yerleşim yeri özellikleri, iklim ve toprak özellikleri de dikkate alındığında, kentleşme üzerinde daha çok olumsuz bir etki yaptığı söylenebilir.

3.2. Kentleşmenin Demografik Boyutu

Bugün kentleşme düzeyi bakımından Türkiye ortalamasının altında yer alan Rize’nin nüfusuna ilişkin olarak Osmanlı tarafından 1461’de fethinden önceye ilişkin sağlam bir bilgi bulunmamaktadır. Bu anlamda arşiv belgeleri önemli kaynak olarak görev yapmaktadır.

Osmanlı dönemi idari bölümlenmesi gereğince kaza statüsünde olan Rize’de kazasının 1486’da 30.393, 1515’de 28.288, 1520’de 39.378, 1554’de 29.427, 1583’de 39.000 nüfusa sahip olduğu tahmin edilmektedir (Bostan,2002,216). 1843 yılında Rize’de 300 civarında ev, sahilde birkaç işyeri ve dükkânın bulunduğu bilinmektedir (Karslıoğlu,2009,:337). 1891 yılına ait verilere göre Rize merkezde 36 mahalle, 161 köy ve üç nahiye bulunmaktaydı (Çadircı,2011: 92).

Kent ve kır nüfusu arasındaki oran eğer kentte yaşayanlar lehine ise kentleşme oranı yüksek kabul edilmektedir ve kentleşme oranının yüksekliği gelişmişliğin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda Rize’nin de içinde yer aldığı Doğu Karadeniz Bölgesinde kentleşme oranı geçmişten beri diğer bölgelerin gerisinde kalmıştır. (Keleş,2010:64) Coğrafi bölgelere göre Türkiye’de kentleşme düzeylerinde İstanbul’un bulunduğu Marmara Bölgesi 1940’da %35.1, 1960’da % 43.3, 1980’de % 68.7, 2000’de % 77.9 ve 2007’de % 90.5 oranında kentleşme eğilimi gösterirken Karadeniz Bölgesi için bu oran 1940’da % 7.2, 1960’da % 11.4, 1980’de % 24.0, 2000’de % 41.2 ve 2007’de % 48.2 olmuştur.

Bir kentin veya ülkenin gelişmişlik düzeyini ortaya koymada kullanılan ölçütlerden olan kentleşme oranlarının dönemsel olarak verilmesi Rize’nin kentleşme düzeyini ve dolayısıyla durağan mı yoksa gelişen bir kent mi olduğunu ortaya koymak bakımından anlam taşımaktadır.

Rize’nin kentsel ve kırsal nüfus oranı yıllar içerisinde değişim göstermiş, başlangıçta kırsal nüfusun yoğun olduğu Rize’de kentleşmenin genel bir özelliği olarak kır-kent nüfusu oranı kent nüfusu lehine değişim göstermiş ve kentler nüfusu çeken odaklar olmuştur. Kentsel nüfustaki artışa rağmen, kentsel nüfus bakımından Türkiye ortalamasının altında kaldığı da bir gerçektir.

1927 yılı verilerine göre %10 olan kentli nüfus oranı, 1945’de %14’e ve 1960’da ise %18’e yükselmiş olan Rize’de kentsel nüfusun 2000 yılında %56’ya ulaşarak ilk kez kentli nüfus oranı kır nüfusuna baskın olmuştur.

Tablo 1. Rize Kentsel Nüfusu ve Artış Oranı (1927-2012)

Yıl	Toplam Nüfus	Rize İli Kentli Nüfus Oran (%)	Türkiye Kentli Nüfus Oranı (%)	Rize Kent Merkezi Nüfusu	
				Sayı	%
1927	171.667	10	24	13.881	8
1935	169.913	20	24	14.717	9
1940	172.764	10	24	15.036	9
1945	171.929	14	25	10.486	6
1950	181.512	14	25	15.067	8
1955	211.967	18	29	17.871	8
1960	248.930	22	32	22.181	9
1965	281.099	23	34	26.989	10
1970	315.700	23	38	30.532	10
1975	336.278	25	42	36.044	11
1980	361.258	27	44	43.407	12
1985	374.206	30	53	50.521	14
1990	348.776	38	59	52.031	15
2000	365.938	56	65	78.144	21
2010	319.637	62	76	99.380	31
2012	324.152	64	77	104.508	32

Kaynak: Keleş, 2010: 57; Zaman, Coşkun, 2008: 266; Berber, 1996: 22; Bekdemir, 2007: 67; TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları(2010, 2012).

Rize kent merkezinin, toplam nüfus içinde barındırdığı insan sayısı nüfus artışına paralel olarak artış göstermiştir. 1927 nüfusu sayım sonuçlarına göre 13.881 kişi (%8) kent merkezinde (il ve ilçe merkezi olan yerleşmelerde) yaşarken, bu oran 2012 sonuçlarına göre 104.508'e (%32) yükselmiştir.

Rize, sahip olduğu kentsel nüfus bakımından Türkiye ortalamasının altında olmasına rağmen, kentsel nüfusun yıllar itibarıyla giderek artış gösterdiği bir gerçektir. 1927'den 1945'e kadar olan dönemde nüfusta çok küçük değişimler meydana gelmiş olmakla birlikte 1945-1985 arası dönem, nüfus artışında istikrarın olduğu bir zaman dilimi olmuştur. Buna rağmen 1985-1990 arası dönemde 25 bin kişilik bir azalmayla ciddi bir kayıp yaşamıştır. 1990-2000 arası 10 yıllık dönemde 17 bin kişilik artış sağlanan ilde 2000-2010 arası dönemde 46 bin kişilik bir azalmayla en büyük nüfus azalmasının yaşandığı dönem olmuştur. İl nüfusu 2010 sonrası dönemde yeniden artmaya başlamış olmakla birlikte bugün 1975 yılı seviyesinde bile değildir. TÜİK ADNKS verilerine göre yıllık nüfus artış hızı 2011'de %10.5 iken 2012'de %3.5 olarak gerçekleşmiştir.

Göçün daha çok büyük kentlere yönelmiş olması ekonomik anlamda kentin yetersizliğini ortaya koymakta ve dolayısıyla da bu durum nüfus artış hızını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca kamusal hizmetlerdeki (sağlık, eğitim, vb.) ve sosyo-kültürel alanlardaki yetersizlikler de nüfusun azalmasındaki nedenler olarak ifade edilebilir. Tüm bunlara ek olarak kentin genişlemesini engelleyen coğrafi koşullar da kentsel nüfusun artışını engellemekte ve dolayısıyla dışa göç zorunlu olmaktadır.

İl genelinde nüfusta meydana gelen azalmaya rağmen Türkiye genelinde olduğu gibi kentsel nüfusun giderek arttığı da bir gerçektir. Rize’de kentsel nüfusun önceki dönemlerden daha yüksek bir oranda artmaya başladığı dönem 1985 sonrası döneme denk gelmektedir. 1985-1990 arası beş yıllık dönemde il nüfusunda 25 bin kişilik bir azalmaya rağmen, kentsel nüfus oranı %30’dan %38’e yükselmiştir.

Kentleşmenin bir ölçütü kentte yaşayan nüfusun oransal olarak kırsal nüfusa göre fazla olmasıdır. Bu ölçüt dikkate alındığında Rize il genelinde, kırsal nüfusun 2000’li yıllara kadar kentsel nüfustan fazla olduğu, 2000 yılı nüfusu sayım sonuçlarına göre ise kentsel nüfusun ilk kez kırsal nüfusu aşarak %56’lara ulaştığı görülmektedir. Yani kentte yaşayan nüfus ölçütüne göre Rize’de kentleşmenin seyri, 1990 sonrası süreçte ivme kazanmıştır. İlçeler bazında değerlendirildiğinde 2012 yılında merkezden sonra en kalabalık nüfusa sahip olan ilçe sırasıyla Çayeli, Ardeşen ve Pazar’dır. Bu üç ilçe il nüfusunun %35’ini barındırmaktadır.

Şekil 1. Rize İli Lokasyon Haritası

Mekânsal yayılım olarak bakıldığında nüfusun dengesiz dağıldığı görülmektedir. Nüfus merkezde yoğunlaşmış olup merkezden dışarıya doğru gidildikçe arazinin engebeli oluşu nedeniyle dağınık ve seyrek yerleşimler ortaya çıkmıştır. Bu da doğal olarak kent merkezinde nüfus yoğunluğunun fazla olmasına neden olmaktadır. Bu durum ilçeler için de geçerlidir. Rize’deki ilçelerin çoğunun kent nüfusu oranı kır nüfusu oranından fazladır.

Tablo 2. 2012 Yılı Rize İl Nüfusunun İlçe Merkezi ve Belde/Köylere Göre Dağılımı

İlçe adı	Toplam Nüfus	İl ve İlçe Merkezleri Nüfusu		Belde ve Köy Nüfusu	
		Sayı	%	Sayı	%
Rize Merkez	141524	104 508	74	37 016	26
Ardeşen	40 341	28 113	70	12 228	30
Çamlıhemşin	5976	1 273	21	4 703	79
Çayeli	42 206	24 839	59	17 367	41
Derepazarı	7 200	3 677	51	3 523	49
Fındıklı	15 860	10779	68	5081	32
Güneysu	13024	5239	40	7785	60
Hemşin	2022	1235	61	787	39
İkizdere	5395	1 637	30	3758	70
İyidere	8 223	4 603	56	3620	44
Kalkandere	11 910	5 836	49	6074	51
Pazar	30 471	15 892	52	14 579	48
Toplam	324152	207 631	64	116521	36

Kaynak: TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanı, 2012.

Tablo 2’de görüldüğü üzere kıyı ve iç kesimlerdeki ilçeler arasında nüfus açısından farklılıklar görülmektedir. Nüfus daha çok kıyı kesimindeki yerleşmelerde yoğunlaşmıştır. Örneğin iç bölgelerde yer alan Çamlıhemşin, Hemşin ve İkizdere en az nüfusa sahip ilçelerdir. Bunun temelinde coğrafi özellikler etkili olmaktadır. Ayrıca Türkiye’de kentsel gelişmenin yönü genellikle batı doğrultusunda olmaktadır. Ama nüfusun yoğunlaştığı alanlara bakıldığında Rize kent merkezinin doğusunda ve kıyı kesiminde olan ilçelerde nüfusun büyük çoğunluğunun toplandığı görülmektedir.

Merkez ilçe ve ilçelerin kırsal ve kentsel nüfus oranlarına bakıldığında %74 kentsel nüfusla merkez ilçe birinci sırada yer alırken, Ardeşen %70’le ikinci sırada, Fındıklı %68 kentsel nüfusla 3. sırada en fazla kentsel nüfusa sahip ilçeyi oluşturmaktadır. Dikkat çeken bir nokta ise kıyı kesiminde yer almayan toplam beş ilçeden dördünün kentsel nüfusun diğer ilçelere göre en az olduğudur. Kıyı kesiminde bulunmayan ilçelerden Hemşin hariç dört ilçenin (Çamlıhemşin, İkizdere, Güneysu ve Kalkandere) kırsal nüfusu %50’nin üzerindedir.

TÜİK 2012 yılı verilerine göre Rize il nüfusu 324.152 kişidir. Rize’de yaşayanların 277.258’i Rize il nüfusuna kayıtlıdır. Rize’nin, çeşitli nedenlerle (memuriyet, öğrenim vb.) en fazla göç aldığı iller sıralamasında ise ilk beş sırada bölge illerinden biri olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan duruma göre Rize en fazla göçü komşu il olan Trabzon ve Artvin’den genelde ise Karadeniz illerinden almıştır.

Tablo 3. İkamet Edilen İle Göre Nüfusa Kayıtlı Olunan İl

Nüfusa Kayıtlı Olunan İl	Sayı	Oran (%)
Rize	277.258	85.5
Trabzon	8150	2.5
Artvin	7480	2.3
Erzurum	6181	1.9
Ordu	2769	0.8
Samsun	1870	0.5

Kaynak: TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ANDKS) Veri Tabanı,2012.

Tablo 3'e göre Rize'de yaşayanların % 86'lık kısmını yerli halk oluşturmaktadır. Türkiye'de bu kriter kentleşme oranını ortaya koyması bakımından anlamlıdır. Kentleşme oranı yüksek olan metropollere bakıldığında nüfusa kayıtlı olunan il ile ikamet edilen il arasındaki oranın değiştiği görülmektedir. Örneğin kentleşme düzeyi düşük olan illerde ikamet edenlerin büyük çoğunluğu o il nüfusuna kayıtlıyken, Türkiye'nin metropollerinde bu oranın çok alt seviyelere düştüğü görülmektedir. TÜİK ADNKS 2012 Sonuçlarına göre, en büyük metropol olan İstanbul'da ikamet edenlerin %15.8'i İstanbul nüfusuna kayıtlıyken aynı durum sırasıyla Ankara'da %31, Kocaeli'nde %32.6 ve İzmir'de %42.6 olarak gerçekleşmiştir. Bu anlamda bir yerde ikamet edenlerin büyük oranının, o ilin yerlisi olması da kentleşme düzeyinin ortaya konulmasında önemli bir ölçüt olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü çeşitli çekici nedenlerle kente gelenler, kentin var olan yapısını değiştirmekte, yeni gelenler var olan nüfusu düşük oranda bırakmaktadır.

1950-1960 arası dönemde iç göçlerle ilgili olarak yapılan çalışmalarda bölgesel düzeyde Karadeniz'in, il düzeyinde ise Rize'nin Türkiye ortalamasının üç katı oranda göç vererek ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir (Berber,1996:30). Göç veren iller sıralamasında hemen hemen ilk on il arasında Rize, Trabzon, Giresun ve Ordu yer alırken 1995-2000 net göç hızına göre bu sıra önemli ölçüde değişmiştir (Bekdemir, 2007:73). Net göçün dönemlere göre eksilerde olması göç verme olayının göç almaya göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Rize İli Net Göç ve Net Göç Hızı

	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1995-2000	2009-2010	2011-2012
Toplam nüfus	325.985	339.902	327.715	337.609	319.637	324.152
Aldığı göç	22.830	21.662	20.159	25.050	13.070	12.315
Verdiği göç	31.454	32.919	48.885	32.523	14.819	13.856
Net göç	-8.624	-11.257	-28.726	-7.473	-1.749	-1.541
Net göç hızı (‰)	-26.1	-32.6	-84.0	-21.9	-5.46	-4.74

Kaynak: TÜİK Göç İstatistikleri, TÜİK ADNKS Veri Tabanı

Beşer yıllık dönemler dikkate alındığında net göç hızı en büyük oranda 1985-1990 arası dönemde gerçekleşen ilin net göçü -28726, net göç hızı -84.0 olup o dönemde mevcut olan 73 il arasındaki göç veren il sıralamasında 14. sırada yer almıştır. TÜİK 1995-2000 dönemi net göç hızı sıralanmasında Rize 40. sırada yer almıştır.

2010 yılında net göçü -1749 ve net göç hızı ‰ -5.46 olan Rize aldığı göçe göre 49, verdiği göçe göre ise 54. sırada yer almıştır (TOBB,2011:8). Bu anlamda 2012 TÜİK ADNKS Sonuçlarına

göre net göç -1541, net göç hızı ise -4.74 olarak gerçeklemiş ve 51. sırada yer almıştır. Göç verme durumu yıllar içinde farklı oranlarda gerekleşe de Rize göç veren illerden biri olma özelliğini her zaman korumuştur.

2011-2012 verilerine göre Rize'den göç edenlerin sayısı 13.856, aldığı göç ise 12.315 kişi dir. Bu anlamda son yıllarda göçle alınan ve verilen kişi sayısı arasında eski dönemlerdeki gibi çok büyük farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 5. Rize'nin En Fazla Göç Verdiği İller

Göç Edilen İl	Göçle Giden Kişi Sayısı	Göçle Giden Kişi Oranı (%)
İstanbul	4595	33
Trabzon	1115	8
Ankara	860	6
Samsun	659	5
Artvin	553	4
İzmir	514	4
Kocaeli	470	3
Bursa	449	3
Ordu	434	3
Erzurum	431	3

Kaynak: ADNKS Sonuçları,2012.

Rize'nin en fazla göç verdiği illerin başında bir Türkiye sıralaması olarak İstanbul gelmektedir. 2011-2012 döneminde en fazla göç alan il sıralamasında İstanbul geçmişten gelen bu özelliğini korumuş ve bu dönemde Afyonkarahisar, Aydın, Bilecik, Bolu, Burdur, ankırı, Çorum, Denizli, Hakkari, Isparta, Kırşehir, Kütahya, Manisa, şanlıurfa, Uşak, Yozgat, Karaman, Kırıkkale, Kilis ve Osmaniye illeri hariç diğer tüm illerin en fazla göç verdiği iller sıralamasında birinci sırada yer almıştır. Bu dönemde Rize'den göç eden 13.856 kişinin %33'lük (4595 kişi) oranı yani üçte biri İstanbul metropolüne göçmüştür. Diğer illere olan göç değerlendirildiğinde daha çok Karadeniz kıyı kesimindeki iller ile Erzurum'un tercih edildiği görölmektedir (TÜİK,2012).

Tablo 6. Rize'nin En Fazla Göç Aldığı İller

Göç Alınan İl	Göçle Gelen Kişi Sayısı	Göçle Gelen Kişi Oranı (%)
İstanbul	3761	30.53
Trabzon	1022	8.29
Ankara	738	5.99
Artvin	687	5.57
Samsun	504	4.09
Ordu	458	3.71
Erzurum	414	3.36
İzmir	385	3.12
Bursa	261	2.11
Kocaeli	232	1.88

Kaynak: ADNKS Sonuçları,2012.

2011-2012 verilerine göre Rize iline çeşitli illerden 12.315 kişilik bir göç gerçekleşmiştir. En fazla göç alınan ve en fazla göç verilen yer İstanbul olmuştur. Göçle gelen nüfusun yaklaşık üçte biri İstanbul'dan gelmiştir. İstanbul, Trabzon ve Ankara hem göç almada hem göç vermede sıralaması değişmeyen üç il olmuştur. Ama verilerde net bir şekilde ortaya çıkan durum, en fazla göç alışverişinin batıdaki büyük kentler ile komşu kıyı kentleri arasında yaşandığıdır.

Rize'de kırsal alan nüfusunun kentlerde yoğunlaşmasında, köylerin canlılığını kaybetmesinde eğitim faktörü de önemli bir etki yapmıştır. Zorunlu eğitimin süre olarak uzaması ve taşınmalı eğitim uygulamaları Rize'de köylerin boşalmasında etkili olmuştur. Çocuklarının eğitimi amacıyla başlangıçta kentte kiralanan konutlar, kentleşme eğilimi üzerinde olumlu etki yaparak, kentlerde kalma süresini ve ev sahibi olma eğilimini arttırmıştır. Kent yaşamına alışan köylülerin büyük çoğunluğu sadece çay toplama zamanında köylerine gitmektedir.

3.3. Kentleşmenin Ekonomik Boyutu

Ülkeler ekonomik kalkınmayı, sağlıklı sanayileşme ve kentleşmeyle özdeş olarak görmektedir (Kılınçarslan, 2010: 5). Günümüzde gelişmeyi amaçlayan her toplum kentleşme düzeyini arttırmaya çalışmaktadır. Çünkü bugünün gelişmiş ülkeleri gelişme süreçlerini, sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin karşılıklı etkileşimiyle gerçekleştirmişlerdir. Bu nedenle kentleşme süreci, gelişme, sanayileşme, toplumsal değişme, ekonomik büyüme vb. süreçlerle birlikte ele alınabilecek nitelik kazanmıştır (Ertürk ve Sam, 2009: 1).

Kentleşme sürecinde en önemli etkenler olarak, kentlerin sahip olduğu çok çeşitli işlevlere sürekli olarak yenilerinin eklenmesi ile çekim merkezi haline gelen kentlere kırsal alandan nüfus ve sermayenin akması gösterilebilir. İstanbul'un uzun yıllar Türkiye'nin her köşesinden sermaye ve nüfusu çekmesi ve kentleşme düzeyi en yüksek il olması bunun en önemli kanıtıdır. Bunda ulaşım ağı, alt yapı donanımı, sanayi merkezi olması gibi nedenler etkili olmuştur.

Nüfus ve sanayi açısından bugün önemli bir çekim merkezi olmasa da Rize'nin geçmişinde, ekonomik anlamda önemli sayılan faaliyetler bulunmaktadır. Bir liman kenti olması ve sahip olduğu bazı kaynaklar kente belli ölçüde önem kazandırmıştır.

Örneğin 16. yüzyılın başlarına doğru saray mutfaklarına her yıl Hemşin kazasından bal ve balmumu alındığına dair kayıtlar bulunmaktadır ki bal mumu üretimi-o dönemde- Trabzon sancağında kayda değer iktisadi öneme sahip bir faaliyettir (Faroqhi,2006: 71).

19. yüzyılın sonlarında nüfusun büyük bölümü tarımla uğraşan bir kasaba olduğu, başta Rusya ve Romanya olmak üzere dışarıya göç verdiği, ticaretle uğraşanların denizyoluyla Batum ve Odessa ile bağlantı kurduğu, ana dışsatım ürününü ise Rize bezinin oluşturduğu bilinmektedir (TS 1904'ten aktaran Bekdemir, 2007: 52). Çarlık Rusya döneminde Rusya'ya giden ve geçimlik işlerde çalışan erkeler, şeker, un ve diğer ihtiyaçlarını buradan temin edebilmekteydi. Romanya, Kırım, Ukrayna'da fırıncılık, pastacılık ve inşaat işleriyle uğraşıp para kazanıyorlardı. Ancak 1917 Devrim'inin sınırları kapatması, bölge halkını özellikle de elinde tedavülden kalkan Rus parası (manat) olanları zor durumda bırakmıştır (Zihnioğlu, 1998: 12-13). Anlaşıldığı üzere Rize'de sosyo-ekonomik anlamda bir canlanmayı sağlayacak temel bir geçim kapısı bulunmamaktaydı.

Genel hatları yukarıda ortaya konulan kent ekonomisinin gelişmesinde temel itici güç çay üretimi olmuştur. Çay üretimi bu önemini ve özelliğini bugün de korumaktadır. Rize'de kentleşme ve sanayileşme etkileşimine bakıldığında, kentleşme sürecine etki eden en önemli unsur olan

sanayinin yeterince gelişmediği dikkat çekmektedir. Bu durum yukarıda ifade edilen ulaşım, alt yapı yetersizliği gibi temel nedenlere bağlanabilir. Bununla birlikte Rize’de çay üretimi, sanayinin de temeli olmuştur. Çay bitkisi ve sanayisi kentin en önemli geçim kaynağı olma özelliğini korumaktadır. Rize sanayisinin temelini oluşturan çay fabrikaları, yöre halkı için yeterli olmayan ama önemli bir istihdam kapısıdır.

Ancak çay tarımı öncesinde 1917’de Rusya kapısının kapanmasıyla ekonomik darlık ve sıkıntılar bölgedeki erkeklerin gurbetçi olmasına neden olmuş, Zonguldak’ta kömür işçiliği, İstanbul Boğazı’nda balıkçılık, Ankara ve diğer büyük kentlerde inşaat ustalığı ve işçiliği temel uğraş ve geçim kapısı olmuştur (Zihnioğlu, 1998: 8). Rize’de çay tarımının geçmişı henüz yüz yıllık bir süreye dahi ulaşmamıştır. Birinci Dünya savaşı sonrası dönemde yaşanan ekonomik ve sosyal bunalımlar, işsizliğe bağlı aşırı göç, iş alanı ve gelir kaynağı yaratılması konusunda çalışmaları hızlandırmıştır. 1917’de Batum ile benzer ekolojiye sahip olduğu için çay ve narenciye yetiştirilebileceğine yönelik hazırlanan Rapor doğrultusunda 1924’te TBMM’de kabul edilen yasayla Rize’de çay tarımının yapılmasının yolu açılmıştır. 1937’ye kadar yapılan çalışmaların olumlu sonuç vermesiyle Batum’dan tohum alınmış ve ilk yaş çay yaprağı ve hasadı 1938’de gerçekleştirilmiştir. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması, istihdam yaratılarak göçün azaltılması amacıyla çay tarım ve sanayi uzun yıllar devlet tarafından desteklenmiş ve teşvik edilmiştir. İlk çay fabrikası 1947’de Rize Fener Mahallesi’nde kurulmuş olup, fabrikaların sayısı 1973’te 32’ye, 1985’te 45’e ulaşmıştır (ÇAYKUR, 2011). Halkın geçim yolunun ve aynı zamanda kent sanayinin de yolunu açan bu süreç zamanla daha kapsamlı bir hale gelmiş, hem çay tarımı yapılan alan hem de buna bağlı olarak kurulan çay fabrikalarının sayısının ve hacminin genişlemesini sağlamıştır.

Sanayi işletmeleri esas olarak çay üretimi üzerinde yoğunlaşan Rize’de 205 irili ufaklı işletmenin 170 adedi çay fabrika ve atölyelerinden oluşmaktadır. Çay fabrikalarından 34’ü çay işletmeleri genel müdürlüğüne ait olup kalanı özel işletmelerdir. Bu fabrika ve atölyelerde toplam 15 bin kişi istihdam edilmektedir (Rize Valiliği, 2013). Çay dönemi, köylerin nüfus anlamında canlandığı bir dönemdir ve belli ölçüde kentteki nüfusu köye çekmektedir. Çay tarımı nedeniyle mevsimlik göç alan Rize’ye hem il dışında oturanlar kendi çaylarını toplamak için hem de diğer illerden ve çoğunlukla Gürcistan’dan çay toplamak için işçiler gelmektedir. Çay sezonu, hem ekonomik hem de nüfus anlamında bir canlanmaya neden olmaktadır. Yerli halkın daha pahalı işçi ücreti istediği çay toplamada Gürcü işçiler birinci aktör konumundadır. Daha ucuza emeğini sunan Gürcü işçilere olan rağbet yerli işçilerden daha fazladır.

Rize’de sanayi denilince ilk sırada çay sanayi yer almaktadır. ÇAYKUR ve özel sektöre ait çay fabrikaları Rize merkez ve ilçelerine dağılmıştır. Rize İli Sanayi Profili 2012 verilerine göre çay fabrikaları dışında var olan 14 adet kum, çakıl, mıcır ve hazır beton tesisi ile 12 adet ahşap, kereste ve tomruk biçme tesisi bulunmaktadır. Bunların dışında diğer sanayi kuruluşları olarak Ardeşen’de silah sanayi, Pazar’da Balık Unu ve Yağı Fabrikası ile Çayeli Bakır İşleme Tesisleri bulunmaktadır.

Yatırımcılar için önemli unsurlardan biri olan altyapının yetersiz oluşu, kentin ekonomik anlamda da gelişmesini olumsuz etkilemiş ve yatırımlar bakımından caydırıcı etkide bulunmuştur. Karadeniz genelinde doğu-batı istikametinde ulaşımı rahatlatacak olan Karadeniz Sahil Yolu (D 010) 2007’de tamamlanmasına rağmen yağış ve dalga muhalefeti nedeniyle zaman zaman ulaşımın aksamasına ve yerleşim yerlerinde ciddi hasarlara neden olmaktadır. Pek çok Karadeniz kıyı kentinde olduğu gibi Rize’de de yaşamı olumsuz yönde etkilediği dönemler bulunmaktadır. Hem yol bakım ve onarım çalışmaları anlamında maliyetli olmakta hem de ulaşımındaki aksamalar nedeniyle kişiler ve işletmeler üzerinde olumsuzluklar doğurmaktadır.

Çay sanayinin merkezi olmasına rağmen Rize’de sanayinin örgütlenme düzeyi düşüktür. Rize, organize sanayi bölgesinin yeri belirlenmiş, gerekli kamulaştırmalar yapılmış olup, faaliyete geçmesi konusunda çalışmalar hızlı bir şekilde sürdürülmektedir. Rize bu anlamda Organize Sanayi Bölgesi’nin (OSB) henüz faal olmadığı kentlerden biridir. OSB kurulmasının ekonomik, çevresel, kentsel anlamda pek çok katkısı bulunmaktadır. OSB’lerle sanayi daha düzenli ve örgütlü hale gelmekte, altyapı sorunlarının çözülmesine katkı sağlanmaktadır. Tarım arazisi korunmakta, sanayi kent dışında bir araya toplanarak, kentte yarattığı çevresel sorunlar, kalabalık ve kentsel toprak sıkıntısı gibi konularda rahatlatıcı etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bunlara ek olarak sanayileşmeye olan katkısıyla kentleşme düzeyinin yükseltilmesinde de etkili olmaktadır. Kentleşme politikasının önemli bir aracı olarak işlev görmektedir. Bu anlamda Rize’de hem dağınık bulunan sanayinin bir araya toplanarak toplanma ekonomisinin sunduğu olanaklardan yararlanılması, hem kısıtlı olan kentsel toprağın sanayi dışı amaçlarla kullanıma sunulması ve tarım arazilerinin korunması adına kent için önemli etkiler sağlayabilir. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2013 yılı ocak ayı itibarıyla Rize’de üç adet küçük sanayi sitesi ve bu sitelerde toplam 465 işyeri bulunmaktadır. Devam eden iki küçük sanayi sitesinde ise 255 işyeri bulunmaktadır (Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013).

Bölgedeki işsizlik ve tarıma uygun olmayan toprak ve engebeli arazi insanları bir geçim uğraşısı ve ekmek kapısı olarak denize itmiştir. Balıkçılık, yolcu ve yük taşımacılığı küçük temel uğraş alanlarından olmuştur. Bugün bu faaliyetlerden balıkçılık ve yük taşımacılığı devam etmekte ve yöre halkı için önemli bir ekonomik kaynak olmaktadır.

Doğu Karadeniz’in en derin limanı olma özelliğiyle diğer limanlara göre üstün konumda olan Rize Limanı (Riport,2010), ticari hinterlandının dar olması nedeniyle kent ekonomisine istenilen düzeyde katkı yapamamaktadır. DOKAP’a göre Trabzon-Rize sanayi koridoru gelişimi önerisi kapsamında bölgesel bir konteyner terminalinin kurulması için en uygun yer olarak Rize limanı belirlenmiş ve Rize limanı (Riport) konteyner terminali projesi önerilmiştir (DPT, 2007: 40) Bu anlamda Rize-İspir-Erzurum karayolunun tamamlanması kent ekonomisinin canlanmasında etkili olacak ve limanı destekleyecektir.

Kentleşmenin ölçütlerinden biri, kentte yaşayan nüfusun ekonomik sektörlerdeki dağılımıdır. Çalışan işgücünün yoğunlaştığı sektör aynı zamanda o kentin hangi ekonomik işleve sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Bir yerleşim yerinin, tarım kenti, sanayi kenti veya hizmet kenti olma özelliğini, bu sektörlerde istihdam edilen kişilerin sayısı belirlemektedir.

Türkiye’de çoğu kentlerde olduğu gibi Samsun-Hopa arası kentlerin tümü genel hizmetler kenti durumundadır (Bekdemir,2007: 100). 2011 yılına ait ekonomik faaliyetlere göre istihdam edilenlerin sayılarına ve oranlarına bakıldığında bu durumun geçerliliğini koruduğu görülmektedir.

Tablo 7: İstihdam Edilen Nüfusun Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı

	Toplam İstihdam (Bin kişi)	Tarım		Sanayi		Hizmet	
		Sayı (Bin kişi)	%	Sayı (Bin kişi)	%	Sayı (Bin kişi)	%
Türkiye	24.320	5.531	22.7	6.605	27.2	12.184	50.1
Rize	108	39	26	43	36.3	23.8	39.9

Kaynak: TÜİK, 2011.

Ortaya çıkan sonuca göre Türkiye’de en fazla istihdam hizmet sektrndeleyen, sanayi ikinci ve tarım sektörü tnc sırada en fazla istihdam sağlayan sektördür. Bu sıralama Rize için de geçerli olmakla beraber, tarım ve sanayi sektöründe çalışanlar bakımından Türkiye ortalamasının üstünde ancak hizmet sektörü bakımından da ortalamasının altındadır. Sonuç olarak Rize’de istihdamın büyük oranda hizmet sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir.

Sarp Sınır Kapısı’nın açılması Rize’de ticari faaliyetlerde yoğunluğu arttırsa da Cumhuriyet ncesi dönemde de Batum ve Odessa’da ticaret yapılmıştır. Demircilik, kunduracılık, terzilik, bakırcılık ve marangozluk gibi el sanatları ticarete konu olmuştur (Bekdemir, 2007: 140).

1989’da Artvin Sarp Sınır kapısıyla Gürcistan’la sınır ticaretinin başlaması sosyal ve ekonomik anlamda önemli etkiler yapmıştır. Başta Karadeniz kentleri olmak üzere Türkiye’nin pek çok kentinde Rus Pazarı olarak adlandırılan alışveriş mekanları ortaya çıkmıştır. Karşılıklı olarak iki sınır arasında ticari ve turizm amaçlı geçişler sürmektedir. Sınırdan geçişte pasaport yerine nüfusu cüzdanının yeterli olması ve 15 TL gibi bir ücretin alınması (Nisan 2013’ten önce 1TL) farklı amaçlı nüfus hareketliliğini arttırmaktadır. Özellikle hafta sonları büyük giriş-ıkışlar yaşanmaktadır. Ayrıca Türkiye’nin farklı illerinden Gürcistan’a gitme amaçlı seferler tüm Karadeniz’de olduğu gibi Rize’de de ekonomik anlamda olumlu etkiler ortaya çıkarmaktadır. (Pazar53a, 2013) Sarp Sınır Kapısı’ndan 2012 yılı içerisinde giriş-çıkış yapanların sayısının 5 milyon 600 bini geçmiş olması, bu hareketliliği ve etkilerini tahmin edebilme açısından önemlidir.

3.4. Kentleşmenin Sosyo-Kültürel Boyutu

Kentleşmenin sosyal ve kültürel anlamda ulaştığı boyutun ortaya konulmasında kullanılan bazı ölçütler bulunmakta, bunlar ekonomik ve demografik ölçütlerden bağmsız olarak değerlendirilememektedir.

Sürekli bir geliri olmayan halk için ana geçim kaynağı olarak ortaya çıkan çay tarımının sosyo-ekonomik anlamda değişimlere neden olduğu bir gerçektir. Yöresel sanatçı İsmail Türüt’n “ay parası ne tatlı, evi yaptık beş katlı, yalın ayak gezen köylü, gezeyi kravatlı” trk sözü de bu değişimi ifade etmektedir.

Rize’de çay tarımı ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda pek çok etkiyi beraberinde getiren ana unsurlardan biri olmuştur. ay tarımı her şeyden önce tarlada ve fabrikada yüksek oranda istihdam sağlayarak, ekonomik anlamda olumlu etkiler yapmıştır. Ekonomide meydana gelen iyileşmeler zincirleme etkiyle eğitim, kültür, yaşam biçimi üzerinde etkiler ortaya çıkarmış ve kentleşme düzeyine katkı sağlamıştır. zyurt’un (1989) bölgede yaptığı geniş kapsamlı çalışmanın sonuçları, çay tarımının sosyal ve ekonomik alanda pek çok olumlu etki ortaya çıkardığı yönündedir. zyurt’un (1989: 89-90) gerçekleştirdiği çalışmada, çay tarımının aile yapısında önemli değişikliklere neden olduğu ortaya konulmuştur. Rize’de evli çocuklarıyla birlikte aynı evde yaşayan aile oranı çay tarımı öncesi dönemde %65 iken çay tarımıyla birlikte %49’a gerilemiştir. Bu oranlar Trabzon için %77’den %56’ya, Artvin için %78’den %32’ye düşüş şeklinde gerçekleşmiştir.

Türkiye 2011 yılı hane halkı ortalama büyüklüğü 3.8 iken Rize’de bu oran 3.7 ile ortalamaya yakın çıkmıştır (TÜİK, 2011). TÜİK 2012 yılı aile istatistiklerine göre, 2012 yılı hane halkı Türkiye ortalaması 3.7’ye gerilerken bu oran Rize’de 3.5’e gerilemiştir. Yani Türkiye’ye paralel olarak Rize’de de aile yapısı klmektedir.

Çay tarımın ortaya çıkardığı diğer bir etki ise kent-kır ilişkisi alanında olmuştur. Çay tarımının yoğunlaşmasıyla birlikte çayın fabrikalara kolay taşınması amacıyla köylerin karayolu alt yapısı gelişme göstermiştir. Bu da pek çok yönden kır-kent ilişki yoğunluğunu artırmıştır.

Çay tarımının gelir seviyesinde yarattığı artışlar konut biçimini de değiştirmiştir. Hem kentte hem de kırsalda daha dayanıklı, geniş ve birden fazla katlı betonarme yapılar yaygınlaşırken, hayvancılık ve tahıl üretiminin gerilemesiyle ahır, samanlık ve serander gibi eklentilerin yapımı gerilemiştir (Özyurt,1989:40). Rize, gecekondularının kendini hissettirmediği bir kent durumundadır. Kentsel nüfusun artışına paralel olarak yatay kentleşme yerine dikey yönde kentleşme eğilimi hız kazanmıştır. Özellikle, kentsel dönüşüm uygulamalarıyla birlikte yatay kentleşme eğilimi terk edilmekte ve çok katlı binalar inşa edilmektedir. Bugün Rize'de 20 katlı binaları görmek mümkündür. Bununla birlikte eskinin en değerli konut tipi olan konaklar, apartmanlaşma sürecinde terk edilerek bakımsızlığa itilmiş ve kullanım değeri düşmüştür. Bu süreçte bu konaklar genellikle göçle gelenler veya düşük gelir grubundakilerin konutu haline gelmiştir. Gelir durumu iyileşenler, ya kent içine gelmekte ya da yaptırdığı lüks binalarda yaşamaktadır. Bugün tarihi değeri bulunan Rize konak ve evleri restorasyona tabi tutularak kültür ve turizm amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Nüfus artış hızının eksilerde olmasında istihdam, alt yapı yetersizliği gibi faktörlerin yanında sosyal donatılardaki eksiklikler de etkili olmaktadır. Genel anlamda nüfusu çeken büyük kentlerin diğer kentlere oranla daha fazla sayıda kentsel donatıya sahip oldukları bilinmektedir. Üniversiteler, hastaneler, eğlence merkezleri, büyük AVM'ler, çekim merkezi halindeki kentlerin temel unsurlarındandır. Bu anlamda Rize, sosyal altyapı olanakları kısıtlı bir kent olma özelliğini uzun yıllar korumakla birlikte, bugün sosyal donatılarda çeşitlenmeler başlamıştır. Büyük kentlere göçte etkili olan temel kentsel donatılardan olan donanımlı özel ve kamuya ait hastaneler, üniversite ve zincir marketler (A-101, Bim, Şok, Carrefoursa, Migros, Kiler ve Teknosa) Rize kentleşmesi üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır. Bu donatılar, eğitim, sağlık vb. nedenlerle diğer kentlere olan göçü azaltmada etkili olmaktadır. Örneğin Rize'de Tıp Fakültesinin açılması, daha önce Erzurum ve Trabzon Tıp Fakültelerine giden hastalar için büyük kolaylıklar sağlamıştır. Ayrıca yarattıkları istihdamla da kent ekonomisini canlandırmaktadırlar.

Üniversiteler, bir yerel kalkınma ve kentleşme politikası aracı olarak önemli işlevlere sahiptirler. Üniversiteler kuruldukları yerin çehresini, kültürünü değiştirmek, eğitim seviyesini yükseltmek gibi işlevlerinin yanında ekonomik anlamda olumlu katkı yapmaktadır. Bu anlamda Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, henüz yeni bir üniversite olmasına rağmen, kentin çehresini değiştirmede etkili olacağına sinyallerini şimdiden göstermiştir.

2006'da Rize Üniversitesi olarak kurulma kararı alınan üniversitenin geçmişi daha eskiye dayanmaktadır. 1992'de Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne bağlı olan Su Ürünleri Fakültesi ile 1993'te İlahiyat Fakültesinin kurulması ile Rize'de üniversitenin temelleri atılmıştır. 1997'de Fen Edebiyat fakültesinin açılmasının ardından 1998'de Rize merkezin dışında Çayeli ilçesine fakülte, Fındıklı ilçesinde MYO açılmıştır. 2006'dan sonraki süreçte açılan yeni fakülte, yüksekokul, meslek yüksekokulları ile diğer ilçelere doğru yayılma gerçekleşmiştir (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,2013). Bugün gelinen aşamada 2012-2013 eğitim-öğretim döneminde Eğitim Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Su Ürünleri Fakültesi, Tıp Fakültesi, Sağlık Yüksek Okulu, Denizcilik Yüksek Okulu, Rize MYO, Ardeşen MYO, Fındıklı MYO, Pazar MYO'da eğitim yapılmaktadır. Bazı fakülte, Yüksek Okul ve Meslek Yüksekokullarının kuruluş yasası kabul edilmiş olup henüz eğitim öğretim yapılmamaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde İşKUR'a başvuran işçilerin kamu yararına işlerde çalıştırılmasını öngören "Toplum Yararına Çalışma Programı" kapsamında işsizlere iş imkânı sağlanmaktadır. Bu kapsamda 100 kişi çekilen kura sonucunda Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesinin değişik birimlerinde 9 ay süreli iş imkanlarına kavuşturulmuştur (Pazar53b, 2013).

Bunun dışında eğitim programları düzenlenmekte ve meslek kursları aracılığıyla işsizlere yeni iř kapısı aralanmaktadır. Mantar yetiştiriciliği, organik tarım, turist rehberi yetiştirme, sūs bitkisi yetiştiriciliği gibi kurslar sonucu kursiyerlere diploma verilmektedir.

Üniversiteler, personel ve öğrencileriyle farklı sosyo-kültürel beklentileri ortaya çıkarmaktadır. Bu beklentiler (sinema, tiyatro, eğlence ve spor alanları gibi) kentsel donatıların çeşitlendirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Böylece üniversite personeli ve öğrencilerinin beklentilerini karşılamaya yönelik bu tür donatılardan halk da faydalanmaktadır. Aynı zamanda farklı şehirlerden özellikle de büyük kentlerden gelen öğrencilerin farklı mal ve hizmetleri talep etmesi bu mal ve hizmetlerin sunumunu ortaya çıkararak ticari anlamda canlanmaya neden olmaktadır.

Ekonomik anlamda kentler üzerine olan etkilerine bakıldığında üniversiteler sahip oldukları personeli, öğrencisi, zamanla düzenlenen sempozyum, kongre gibi bilimsel etkinlikler ve spor müsabakaları gibi etkinliklerle de dönemseller olarak dışarıdan başka nüfusu çekmektedir. Tüm bunlar ekonomik anlamda kente katkı sağlamaktadır. Üniversiteler, nüfusun artması anlamına geldiğinden barınma, yemek, eğlence, ulaşım gibi pek çok sektörde canlanmaya neden olmaktadır. Öğrencilerin barınma sorununu çözmeye amaçlı olarak fakülte, yüksekokul ve meslek yüksekokullarının bulunduğu merkez ve ilçelerde Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Trabzon Bölge Müdürlüğü'ne bağlı kız ve erkek öğrenci yurtları ile özel öğrenci pansiyon ve apartları bulunmaktadır. Ayrıca üniversiteli nüfusun taşınması ulaşım sektöründe de canlanmaya neden olmaktadır. Bu canlanma hem şehir içinde hem de şehirlerarası yollarda yolcu taşınması şeklinde kendini göstermektedir. Öğrencinin geldiği iller dikkate alınarak var olan güzergâhlara yenileri eklenmektedir.

Bu anlamda Rize'de 2013-2014 eğitim öğretim döneminde öğrenci sayısının yaklaşık olarak 15.500'e ulaştığı göz önüne alınırsa, Rize'de üniversitenin sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda kente olumlu katkılar yapacağı söylenebilir.

Rize'nin içinde yer aldığı Doğu Karadeniz Bölgesi, sosyo ekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından 7 bölgeli sıralamada genelde 5. sırada yer almaktadır. Bölgenin yıllardır devam eden sorunları olarak işsizlik ve buna bağlı olarak bölge dışına olan sürekli göçler, fert başına düşen gelirin düşüklüğü, tek sektöre ve az sayıda ürüne bağımlılık gibi bölge sorunlarıdır. 1996 yılı idari bölünmüşlüğe göre Rize sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 5 dereceye ayrılan sınıflandırmada 3. Derecede gelişmiş iller arasında yer almıştır (DPT, 2000: 36, 94).

İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksinin belirlenmesinde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardan seçilen pek çok değişken kullanılmaktadır. DPT tarafından ilki 1996'da ikincisi ise 2003'de üçüncüsü ise 2011'de güncellenen illerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması'na göre Rize'de yükselme gerçekleşmiştir. Bu sıralamaya göre 1996 ve 2003 yıllarına ait sosyo-ekonomik gelişme endekslerine göre (76 il kapsama alınmıştır) ilk 6 sırada en gelişmiş iller sırasıyla İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa ve Eskişehir olmuştur. 2011 yılına ait 81 ili kapsayan sıralamada ilk dört ilin sıralaması aynı kalırken (İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli) Antalya beşinci sıraya yükselmiş, Bursa 6. sıraya gerilemiştir. Bu yıllara ait sıralamada Rize sırasıyla 37., 35. ve 34. sırada yer almıştır (Dinçer, vd. 2003:56 ve DPT, 2011).

4. Sonuç

Küresel bir olgu olan kentleşme, dünyanın farklı bölgelerinde farklı bir gelişme seyri izlemektedir. Ülkeler arası gelişmişlik farkı, kentleşme düzeyini etkilediği gibi kentleşmenin gelişim seyrini de etkilemektedir. Bu anlamda Sanayi Devrimi öncesinde ticaret fonksiyonunun yönlendirdiği kentleşme eğilimini, Sanayi Devrimi'yle birlikte sanayi fonksiyonu devralmış ve sonraki süreçte sanayileşmenin etkisiyle gelişen hizmet sektörü belirleyici olmuştur.

Kentleşme düzeyinin belirlenmesinde farklı ölçütler kullanılmaktadır. Nüfus ölçütü, ekonomi ölçütü, sosyo-kültürel ölçüt bunlardandır. Bu ölçütler dikkate alındığında Rize'deki kentleşme sürecinin Türkiye'deki kentleşme sürecine bir örnek oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Kentleşme düzeyinin artmasında kentin bulunduğu alanın, iklimin, yeryüzü şekillerinin önemli etkileri bulunmaktadır. Rize'nin kıyı kenti olması, dağların denize paralel olarak uzanması ve düz arazisinin kısıtlı olması nedeniyle batı ve doğu yönlerinde geliştiği görülmektedir. Engelibeli arazi yapısı hem kentsel altyapının geliştirilmesinde hem de sanayinin gelişmesinde önemli unsur olan ulaşımı olumsuz etkilemektedir. Engelibeli arazi yapısı, alt yapı hizmetlerinin sunumunu zorlaştırmakta ve maliyeti artırmaktadır. Mevcut altyapı, sel ve heyelan gibi olumsuz doğa koşullarının etkisi altında verimsizleşmekte ve pahalılaşmaktadır.

Kentleşme düzeyinin ortaya konulmasında ölçüt olarak genellikle kırsal ve kentsel nüfus arasındaki oran kabul edilmektedir. Bu anlamda Rize'nin de içinde yer aldığı Karadeniz Bölgesi'nin, kentsel nüfus bakımından geçmişten beri Türkiye ortalamasının altında kaldığı buna karşın kırsal nüfusun kentsel nüfusa oranla azaldığı görülmektedir. 2012 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye kentsel nüfus oranı %77 iken bu oran Rize'de %64 olmuştur.

Araştırma bulgularına göre göç veren iller arasında yer alan Rize'de göçün yönü Batı doğrultusundadır. Batı yönünde İstanbul, İzmir, Ankara, Kocaeli, Bursa gibi büyük kentler, Karadeniz'de kıyı kentleri ve Doğu'da ise bölgenin en büyük şehri olan Erzurum tercih edilmektedir. Bu göç haritası, Rize'den büyük kentlere olan göçün ekonomik nedenlerle gerçekleştiği yönünde değerlendirilebilir.

Rize, geçmişten günümüze kadar olan dönemde ticari işlevi olan bir kent olmuştur. Sahip olduğu liman komşu ülkelerle ticari faaliyetlerin yürütülmesinde kolaylıklar sağlamıştır.

Genel olarak ülkenin içinde bulunduğu zor koşullarda Rize'de ekonomik hayatı canlandırma, geçim sıkıntısını giderme arayışları sonucunda çay tarımı başlamış ve aynı zamanda Rize'de sanayinin de temeli atılmıştır. Çay fabrikalarıyla birlikte ekonomik canlanma ve kentleşme yol almaya başlamıştır. Çay tarımı ve sanayi en önemli istihdam kapısı olarak Rizelinin geçim kapısı olmuştur.

Çay tarımının ekonomik anlamda katkısı, sosyo-kültürel alana da yansımıştır. Çay tarımıyla birlikte gelir düzeyinde meydana gelen artış, aile yapısının küçülmesine, yaşanan konut tipinin değişmesine neden olmuştur. Köy yollarının çay nakliyesi amacıyla genişletilmesi ve ulaşım araçlarındaki artışla birlikte kente gidiş gelişler ve dolayısıyla kentleşme eğilimi üzerinde etkili olmuştur.

Ayrıca, Rize'de üniversitenin açılması, hem ekonomik anlamda hem de sosyo-kültürel anlamda olumlu etkiler yapmıştır. Üniversiteyle birlikte ekonomi canlanarak kentsel donatıların

çeşitlenmesine neden olmuştur. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında bugün 34. sırada yer alan Rize’de geçmişe oranla ilerlemelerin yaşandığı görülmektedir.

Kentleşme nedeniyle, açık ve yeşil alanlar, kıyı şeridi ve tarım arazileri olumsuz etkilenmekte, buralar kentsel arsaya dönüşmekte ve asıl amaçları dışında kentsel amaçlarla kullanılmaktadır. Ayrıca kentsel arsa sıkıntısı nedeniyle yapı sıklığı bulunmaktadır. Bu nedenle altyapısız kentsel yayılmanın hızlanması kaçınılmazdır. Ayrıca mevcut kentleşme eğilimi, kıyı kuşağındaki kentsel yerleşimler arasındaki mesafenin doğu-batı yönünde kapanması ve buraların birleşme noktasına gelmesi yönünde ilerlemektedir.

Sonuç olarak, kentsel nüfus oranının artması ve kentsel arazinin kısıtlı olması yeni yerleşim yerlerinin oluşturulması açısından sıkıntı yaratmaktadır. Yoğun yapılaşma alanı olarak ortaya çıkan dere yatakları konut sorununu zmede kısa sürede etkili olmakta ancak uzun vadede iklim ve toprak ozellikleri nedeniyle büyük zararlar neden olmaktadır. Hem doğal nedenler hem de altyapı yetersizliği nedeniyle kent, sanayi için çekim merkezi olamamaktadır.

Bunun için OSB’nin kısa sürede tamamlanması kentin gelişmesi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, Ovit Tüneli de Rize’nin gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ovit Tüneli’nin aktif hale gelmesiyle hem doğu bölgeleriyle olan ticari ilişkiler gelişecek, hem de liman faaliyetleri daha aktif hale gelecektir. Bu da ekonomiyi canlandırıp kentleşme eğilimini artıracaktır. Ayrıca henüz yeni sayılabilecek Recep Tayyip Erdoğan niversitesi’nde açılması planlanan fakülte, yüksek okul ve meslek yüksek okulları ile diğer merkezlerin de bir an önce faaliyete geçmesi kentleşme üzerinde hızlandırıcı ve olumlu etkilerde bulunacaktır.

Kaynakça

- Bekdemir, nsal (2007) Karadeniz Kıyı Kentleri, Konya: izgi Kitabevi.
- Berber, Metin (1996) “Doğu Karadeniz Trabzon Alt Bölgesi’nde Sosyo-Ekonomik Yapı”, Dördüncü Ulusal İktisat Sempozyumu- Gümrük Birliği Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi ve Doğu Karadeniz Ekonomisi içinde. Ed:Erdiç Tokgöz (1997) Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu, ss.1-70.
- Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2013) “Küçük Sanayi Sitelerinin İllere Göre Dağılımı”, kss.sanayi.gov.tr/Files/.../kss-11-illeregoredag-30012013121943.doc
- Bostan, M. Hanefi (2002) XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımı.
- Çadircı, Musa (2011) Tanzimat Sürecinde Türkiye: Anadolu Kentleri. Der: Tülay Ercoşkun, Ankara: İmge Kitabevi.
- ÇAYKUR, (2011) “Türkiye’de ay Tarımının Başlangıcı”, <http://www.caykur.gov.tr/Caykur/2/1/8/6/caykur%C2%B4un-tarihcesi.aspx>, Erişim Tarihi: 23.05.2013.
- Diğer, Bülent, Metin zaslan, Taner Kavasoglu. (2003) İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması-2003, Ankara: DPT Yayın No:2671, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2003-05.pdf>, Erişim Tarihi: 16.05.2013.
- DOKAP (2000) Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişe Planı Nihai Rapor, Cilt II: Ana Plan, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dokap/c2.pdf>, Erişim Tarihi: 03.08.2013.
- DPT (2000) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişe zel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- DPT (2007) IX. Kalkınma Planı Denizyolu Ulaşımı zel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- DPT (2011) “İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Güncellendi”, http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/14197/BASIN_A%3%87IKLAMASI-sege_2011-v6.pdf, Erişim Tarihi: 16.05.2013.

- Dünya Ekonomi (2012) "Ovit Tüneli İçin Çalışmalar Başladı", 24.09.2012, <http://www.dunyaekonomi.com/ovit-tuneli-icin-calismalar-basladi>, Erişim Tarihi: 08.03.2013.
- Ertürk, Hasan, Neslihan Sam (2009), Kent Ekonomisi, Bursa: Ekin Yayın.
- Faroqhi, Suraiya (2006) Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı. Çev: Emine Sonnur Özcan, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Keleş, Ruşen (2010) Kentleşme Politikası, Ankara: İmge Kitabevi.
- Karpuz, Haşim (1993) Rize, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Karslıoğlu, Yusuf (2009) Doğu Karadeniz Tarihi, İstanbul: The Universal Yayınları.
- Kılınçarslan, İsmet, (2010), Kent Ekonomisi, İstanbul: Ninova Yayınları.
- Orman Genel Müdürlüğü, (2013), "İllere Göre Orman Varlığımız", <http://www.ogm.gov.tr/Sayfalar/Ormanlarimiz/lllere-Gore-Orman-Varligi.aspx>, Erişim Tarihi: 18.04.2013.
- Özyurt, Hasan, (1989), Türkiye'de Çay Tarımının Yarattığı Sosyo-Ekonomik Etkilerin Ölçümü, Trabzon: KTÜ Basımevi.
- Pazar53a (2013) "2012'de Sarp'tan 6 Milyon Kişi Geçiş Yaptı!", 10 Ocak 2013, <http://www.pazar53.com/2012de-sarptan-6-milyon-kisi-gecis-yapti-22638h.htm>.Erişim Tarihi: 25.06.2013.
- Pazar53b (2013) "RTE Üniversitesi'nde de İŞKUR kuraları çekildi", 14.02.2013, <http://www.pazar53.com/rte-universitesinde-de-iskur-kuralari-cekildi-22900h.htm>, Erişim Tarihi: 22.05.2013
- Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi,(2013), "Genel Bilgiler", http://rize.edu.tr/alt/tr/?page_id=29.
- RIPORT,(2010), <http://www.riport.com.tr/tarih.html>, Erişim Tarihi: 18.06.2013.
- Rize İli Çevre Durum Raporu (2006) Rize Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü.
- Rize İli Lokasyon Haritası (2013), 2013, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi, http://ziraat.erdogan.edu.tr/?page_id=65
- Rize İli Sanayi Profili (2012) <http://rizestm.tr.gg/>, Erişim Tarihi: 17.06.2013.
- Rize Valiliği (2013), "Rize" http://www.rize.gov.tr/default_B0.aspx?content=113, Erişim Tarihi: 02.04.2013.
- Sabah, (2012), "132 Yıllık Çılgın Proje Gerçek Oluyor", 14.05.2012, <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2012/05/14/132-yillik-cilgin-proje-gercekoluyor>, Erişim Tarihi:12.03.2013.
- Tuna, Korkut (2011) Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tuzcuoğlu, Ferruh (2003) Metropolitan Yönetim, Adapazarı: Sakarya Kitabevi.
- TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları (2010,2011,2012), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdigitapp/adnks.zul>. Erişim Tarihi: 01.03.2013.
- TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanı, (2012), http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwserver?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&report=wa_turkiye_ilce_koy_sehir.RDF&p_il1=53&p_kod=1&p_yil=2012&p_dil=1&desformat=html, Erişim Tarihi: 08.05.2012.
- TÜİK Göç İstatistikleri (2013) http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=38, Erişim Tarihi: 08.05.2013.
- Türk Dil Kurumu (2005) Türkçe Sözlük, 10. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Varlı, Deniz (2009) "Yeşil Rize!", 30 Ekim 2009, <http://www.ajansrize.net/yesil-rize.html>, erişim Tarihi: 26.06.2013.
- Yılmaz, Cevdet,(2011),"Samsun Şehri; Kuruluş Yeri, Nüfus ve Kentsel Gelişim Özellikleri",Samsun Sempozyumu 2011, http://www.samsunsempozyumu.org/Makaleler/484242380_02_Prof.Dr.Cevdet%20Y%20c4%b1lma.pdf. Erişim Tarihi: 19.03.2013.
- Yüksek, Turan (2011) "Rize Yöresinde Yanlış Arazi Kullanımı ve Neden Olduğu

Çevresel Sorunlar”, Doğu Karadeniz Bölgesi Heyelan ve Taşkınları Sempozyumu, 10-11 Şubat 2011, Trabzon, <http://www.dsi.gov.tr/faaliyetler/sempozyum-ve-sergiler/do%C4%9Fu-karadeniz-b%C3%B6lgesi-heyelan-ve-ta%C5%9Fk%C4%B1nlar%C4%B1-sempozyumu>, Erişim Tarihi: 25.04.2013.

Zaman, Serhat, Ogün Coşkun, (2008) “Rize İlinin Nüfus Coğrafyası Özellikleri ve Bunları Etkileyen Etmenler Üzerine Bir İnceleme”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(2), Erzurum: 263-283.

Zihnioğlu, Asım,(1998) Bir Yeşilin Peşinde, Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

